

TONK MÁRTON

LEHETŐSÉGEK, MODELLEK, KIHÍVÁSOK A KISEBBSÉGI FELSŐOKTATÁS-POLITIKÁBAN

AZ ERDÉLYI MAGYAR FELSŐOKTATÁS ÉS A SAPIENTIA EMTE

Az erdélyi magyar kisebbség külső érdekérvényesítő, illetve belső stratégiai célkitűzései szempontjából a romániai rendszerváltás óta eltelt bő húsz esztendő korántsem tekinthető eseménytelennek a romániai (erdélyi) magyar felsőoktatás vonatkozásában. Állandóan napirenden lévő, vitákat, polémiákat kiváltó – s nyugvópontra mindmáig nem jutó – kérdést képezett az önálló magyar állami egyetem ügye, azaz a *Bolyai Egyetem* létrehozásának immár két évtizede újra- és újrafogalmazódó lehetőségei. Hasonló intenzitással volt jelen a szűkebb szakmai és a tágabb társadalmi nyilvánosságban az erdélyi magyar felsőoktatás állapotának, de kiváltképp feladatainak, jövőképeinek körvonalazása, a kisebbségi társadalom egyetemekkel szembeni elvárásainak, igényeinek, szükségleteinek az elemzése. Állandó – s szintén nem új keletű – téma volt továbbá felsőoktatásunk állami- és magánintézményeinek egymáshoz való viszonya, az így létrejövő felsőoktatási kínálat komplementaritásának és/vagy konkurenciájának kérdése, a nemzetpolitikai és munkaerő-piaci elvárásoknak való megfelelés szükségessége és mértéke, és nem utolsósorban a romániai magyar nyelvű képzési kínálat továbbra is hiányzó elemeinek, szakjainak a megalapítására, elindítására vonatkozó lehetőségek és imperatívuszok megfogalmazása. És természetesen napirenden voltak a mindezekhez a kérdésekhez kapcsolódó költségvetési és politikai kérdések is: *kinek* (a mindenkori román vagy a magyar kormánynak) feladata a közfeladatokat ellátó erdélyi magyar egyetemi hálózat (rész)finanszírozása? *Mit*, mely képzési területeket, szakokat célszerű ezekből a forrásokból támogatni, általában véve a magyar közösség, de ezen belül különösen a magyar kisebbség jövője szempontjából? *Ki* vagy *kik*, vagyis mely intézmények a legérdemesebbek és legalkalmasabbak a szakmai-szakképzési és ezzel egyidejűleg a nemzetpolitikai feladatok elvégzésére? *Hogyan* kell a magyarországi közhatalomnak, illetve a romániai magyarság politikai érdekképviseleteinek tematizálni, támogatni, vállalni a magyar nyelvű felsőoktatás ügyét? Olyan kérdések ezek, melyek – jóllehet felsőoktatásunk a rendszerváltás óta eltelt bő húsz esztendőben mind kínálata, mind oktatói és hallgatói létszáma tekintetében határozott expanzióval jellemezhető – továbbra is komoly kihívások elé állítják az erdélyi magyar társadalom, ezen túlmenően pedig az erdélyi és magyarországi szakmai és politikai élet egészét.

Tények és kihívások

Nem akármilyen feladattal kell megbirkóznia annak, aki manapság a romániai magyar felsőoktatás helyzetéről és célkitűzéseiről kíván átfogó elemzést nyújtani. A kérdéskör mára ugyanis egy nagyon komplex, egymástól igen eltérő szempontokat és megfontolásokat egyesítő problematikává terebélyesedett, s így az erre irányuló vizsgálódások is több szakterületen való jártasságot, alapos tájékozottságot, számos statisztikai adat és „háttér-információ” ismeretét követelik meg. Éppen ezért jelen tanulmány szerzője őszinte tisztelettel és elismeréssel adózik mindazon szakemberek, intézmények, testületek teljesítménye előtt, akik az elmúlt években kisebbségi magyar felsőoktatásunk állapotának és feladatainak átfogó elemzését igyekeztek elvégezni. Tekintettel kellett legyenek ugyanis az európai oktatási rendszer átalakulására (bolognai folyamat), illetve az ebből adódó hazai következményekre. Ismerniük kellett a romániai, ezen belül pedig a magyar nyelvű felsőoktatásra vonatkozó statisztikai adatokat, munkaerő-piaci elemzéseket és mutatókat, keresleti-kínálati prognózisokat, s nem utolsósorban demográfiai adatokat kellett összekapcsolniuk oktatáspolitikai megfontolásokkal. Jártasaknak kellett lenniük a hazai felsőoktatásra vonatkozó törvényes-normatív keretek, illetve az azok által biztosított fejlesztési lehetőségek terén. Tájékozottak kellett legyenek a romániai normatív finanszírozás, illetve a magyarországi támogatáspolitikai által biztosított lehetőségekre nézve – és a sor bizonyára még folytatható. Mindehhez hozzáadódik a romániai magyar felsőoktatás jelenét és jövőjét alapvetően meghatározó, a különböző stratégiai tanulmányok egyértelmű közös elemét képező nemzet- és kisebbségpolitikai szempont, vagyis azok az elvek és célkitűzések, melyeknek kontextusában a szűk szakmai-oktatáspolitikai metszetben egyébként könnyen kezelhető kérdések is problematikussá, értelmezhetővé, vitathatókká válnak.

Jelen tanulmány nem tekinti céljának az így körvonalazódó, igen komplex kérdéskör teljes, kimerítő elemzését. A szerző nem törekszik az erdélyi magyar felsőoktatás jelenének történelmi távlatokból, múltból, hagyományokból való levezetésére, s annak argumentálására sem fog kitérni, hogy miért döntő fontosságú egy nemzeti közösség számára az anyanyelven zajló, önálló, teljes képzési spektrumot felölelő felsőoktatás. Oktatáspolitikánkban ugyan komoly jelentőségű, ám alábbi elemzés tárgyköréhez szintén nem tartozó problematikát jelent a magyar felsőoktatásnak az általában vett európai felsőoktatás kihívásainak, gondjainak összefüggéseibe való belehelyezése. Nyilvánvaló tény ugyanis, hogy a romániai magyar felsőoktatás jelenlegi problémáinak, feladatainak egy része teljesen azonos a hazai román, de a magyarországi magyar, s ezen túllépve az egységes európai felsőoktatás (az úgynevezett *Európai Felsőoktatási Térség*) gondjaival. Ilyen – az egyetemek, egyetemi oktatók által manapság igen jól ismert – kihívások: a felsőoktatás

eltömegesedése, illetve az a tény, hogy a korábbi, általánosnak mondható érettségi vizsga szintjét lassan a szintén általánosnak mondható egyetemi alapképzési oklevél veszi át. Szintén ebben az összefüggésben jelent komoly gondot az eltömegesedés, illetve a normatív támogatási (az úgynevezett *fejkvóta*) rendszer negatív következményei által eredményezett minőségromlás, a mennyiség és minőség imperatívusza között „vergődő” felsőoktatás. Világ- és európai szintű kihívás a felsőoktatási intézmények piaci szereplőkké válása, s az ebből adódó stratégiai problémák (túlkinálat, versenyhelyzet stb.) kezelése; de ugyanakkor említhetnénk az elméletileg létező, ám uniós szinten igen nehézkesen működő ekvivalens tanrendek és oklevelek kérdéskörét is. Nem véletlen tehát, hogy az utóbbi évek külföldi és hazai oktatáspolitikai szakirodalmának előterében ezeknek a jelentős kihívásoknak, gondoknak az elemzése, a bolognai rendszer előnyeinek és hátrányainak megvitatása, a belőle adódó negatív következmények feloldásának a keresése állott – beleértve természetesen a romániai magyar felsőoktatásra vonatkozó vizsgálódásokat is.

Amint azt a korábbiakban már jeleztük, van ugyanakkor a romániai (más szóval: a legtágabban értelmezett erdélyi) oktatáspolitikának egy megkerülhetetlen nemzetpolitikai, nemzetstratégiai komponense is, mely elsősorban a felsőoktatásunk jövőképevel kapcsolatos elemzésekre, vitákra nyomja rá bélyegét. Ez az a szempont, a *jelen* és a *hogyan tovább* kérdése, melynek tárgyalására tanulmányunkban a továbbiakban törekszünk, annak reményében, hogy kimerítő, mindenre kiterjedő válaszokat ugyan nem, de talán végiggondolásra érdemes szempontokat meg tudunk fogalmazni a felsőoktatásunk stratégiai kérdéseire érzékeny szakemberek, oktatók és társadalmi nyilvánosság számára.

Az erdélyi magyar felsőoktatás pillanatnyi helyzetének vizsgálatához vegyük alapul a legutolsó lezárt, teljes egyetemi esztendő, vagyis a 2010/2011-es tanévet. Az 1. táblázat összesítve tartalmazza azokat az intézményeket és helyszíneket, amelyek keretében és ahol jelenleg a magyar nyelvű felsőoktatás döntő része zajlik, feltüntetve egyszersmind a hallgatói és a főállású oktatói összlétszámot is.¹ Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az egyes intézményi nyilvántartások rendszereinek sajátosságai okán a számadatokban lehetnek ugyan apróbb eltérések, ám ezek nem befolyásolják nagyságrendekre vonatkozó, elemző jellegű következtetéseinket.

A táblázatból kirajzolódó kép teljessége okán mindenekelőtt azt kell megjegyeznünk, hogy első oszlopban azok az intézmények szerepelnek, melyek az elmúlt néhány esztendőben mind területi fedésük, mind pedig oktatói és hallgatói létszámuk tekintetében az erdélyi magyar felsőoktatás gerincét alkották. Nem hagyhatjuk azonban említés nélkül azt a tényt, hogy magyarországi egyetemek (Károli Gáspár Református Egyetem, Debreceni Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem, Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, Budapesti Gazdasági Főiskola) további, kihelyezett alapképzéseket működtetnek

Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Nyárádszeredán és Székelyudvarhelyen, ugyanakkor pedig a Budapesti Gazdasági Főiskola és a Budapesti Corvinus Egyetem székhelyen kívüli mesterképzéseket indított Kolozsváron és Csíkszeredában. Ezek a képzések – formájukat tekintve – eltérő jellegűek, van közöttük nappali tagozatos és levelezői egyaránt, és talán érdemes azt is kiemelnünk, hogy szerepüknek, funkciójuknak, s különösen a magyar kisebbség jövőjével kapcsolatos hosszú távú hatásaiknak a megítélése erdélyi akadémiai körökben sok esetben erőteljesen negatív. A táblázat adatai kapcsán továbbá azt sem érdektelen megemlíteni, hogy az összesítésben – hallgatói és oktatói létszámát tekintve – harmadik helyen szerepel a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar tagozata, melynek esetében az elmúlt esztendő történéseinek eredményeként joggal fogalmazható meg a kérdés: van-e egyáltalán magyar tagozata az egyetemnek, s amennyiben igen, miben is áll ez (tagozati önállóság, döntéshozatali jogkör, oktatás nyelve stb.)?

1. táblázat

A 2010/2011-es egyetemi év számokban

Intézmény	Oktatás helyszíne	BSc-hallgatók	MSc-hallgatók	Egyéb	Hallgatók összesen	Főállású oktatók összesen
Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE)	Kolozsvár és kihelyezett tagozatok magyar képzései (Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy)	5510	1170	300	6980	337
Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE)	Csíkszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely	1940	-	-	1940	187
Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE)	Marosvásárhely	Nincs adat	Nincs adat	Nincs adat	1520	138
Partiumi Keresztény Egyetem (PKE)	Nagyvárad	790	70	-	860	87
Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem (MME)	Marosvásárhely	114	52	23 (PhD)	189	29
Protestáns Teológiai Intézet (PTI)	Kolozsvár	128	128	-	119	14
Összesen					11 608	792

Mindezekeken túlmenően, a 2010/2011-es egyetemi év utolsó adatsora – a közel 12 ezres hallgatói, illetve a 800 felé tartó alapállású oktatói összlétszám

– mindenekelőtt arra a pozitív tényre világít rá, hogy az erdélyi magyar nyelvű felsőfokú képzési kínálat, a diáklétszám, illetve a magyar oktatói-szakemberi állomány az elmúlt húsz évben folyamatosan bővült. A táblázatból az is jól kivehető, hogy az 1989-es politikai rendszerváltás óta földrajzi kiterjedésében, hallgatói-oktatói létszámában fokozatosan kiépült Erdélyben egy magyar felsőoktatási rendszer. Ennek ellenére viszont továbbra is fennáll a magyar fiatalok (többségiekhez viszonyított) alulreprzentáltsága a romániai felsőoktatásban, és az a diagnózis is érvényes marad, hogy bizonyos szakterületeken továbbra sincs magyar nyelvű egyetemi oktatás. (Ilyenek például az állatorvosi képzés, az agrárképzés, a mérnöki és zenei szakok egy jelentős része, s e tekintetben az elmúlt időszakból talán egyetlen pozitív „áttörést” könyvelhettünk el: a Sapientia EMTE kolozsvári kara keretében 2010-ben elindult – újraindult – az erdélyi magyar jogászképzés. A teljes anyanyelvű képzési spektrum hiányosságai ugyanakkor még tovább árnyalhatók, ha szétválasztjuk a felsőoktatáson belül az alap-, a mester- és doktori képzések lefedettségét.)

Érdekes, aláhúzendó tényállásra, problémára világít rá a hallgatói összlétszámra vonatkozó adat is. Ha a táblázatban nem szereplő magyarországi kihelyezett képzések diáklétszámára is tekintettel vagyunk, akkor egy durva közelítésben azt mondhatjuk, hogy a 2010/2011-es egyetemi évben, teljes ciklusokkal számolva, 12 ezer diák tanult az erdélyi magyar nyelvű felsőoktatási rendszerben. A különböző típusú – alap-, mester-, doktori – képzések eltérő időtartamát, illetve az azokban részt vevő hallgatók súlyozott számarányát figyelembe véve (vagyis a tárgyév összesen 12 ezer diákját 3,8-4 év képzési átlagidővel elosztva) arra a következtetésre jutunk, hogy az elemzett tanévben egyetlen egyetemi évfolyamon körülbelül 3000 hallgató tanult magyar nyelven Erdély különböző felsőoktatási intézményeiben – s ez a létszám az első alapképzésben, az úgynevezett *másoddiplomás képzésben*, illetve a több szak oktatásában párhuzamosan részt vevő diákokat egyaránt tartalmazza. Felsőoktatási intézményeink belső statisztikáiból ugyanakkor azt is tudjuk, hogy egyetlen egyetemi évfolyamot alapul véve körülbelül 2000-2200 főre tehető azon hallgatók száma, akik frissen (vagy korábbi években) érettségizteként, *elsőegyetemesként* iratkoznak be valamely felsőoktatási intézmény magyar nyelvű alapképzésébe. Mi is tehát tulajdonképpen a probléma ezekből a számadatokból kiindulva? Egy sor, az elmúlt években készült felmérésből tudjuk, hogy 2006 óta nagyjából állandó, 8300-8500 közötti létszámú érettségire jelentkező magyar diákkal számolhatunk Erdélyben, s 8000 körüli azoknak a száma, akik sikerrel teszik le líceumi záróvizsgálataikat. Ha most a két számadatot összevetjük, akkor jól látható, hogy érettségiző fiataljainknak gyakorlatilag csupán az egynegyede folytatja tanulmányait valamely magyar nyelvű egyetemi képzésben. Ezt a tényállást a közelmúltban a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Felsőoktatási Munkacsoportja által készített

tanulmány, valamint a gyergyószentmiklósi Omnibus Kft. által elvégzett középiskolai felmérés is megerősítette, rávilágítva egyszersmind arra is, hogy a magyarul érettségizők körülbelül fele tanul tovább felsőoktatásban, közülük pedig nagyjából 50–50% arányban vesznek részt romániai magyar, illetőleg romániai román nyelvű képzésekben.²

A romániai (erdélyi) magyar felsőoktatás további problémáját, kihívását jelentheti a jelenlegi viszonylagos *bezártság* feloldása, a hazai és nemzetközi tudományos életbe való erőteljesebb, határozottabb bekapcsolódás. Megfogalmazható ugyanis az a diagnózis, hogy a magyar nyelvű felsőfokú képzéseink jelenlegi oktatási-tudományos kooperációi túlsúlyban Magyarországra irányában épültek ki, ami kétségtelenül természetes, s egyben pozitív tény, de ugyanakkor egy viszonylagos *nyelvi zártság* veszélyével is járhat. Ezt a tényállást erősítik meg az elmúlt évek hallgatói mobilitásra vonatkozó statisztikái (az erdélyi magyar diákok esetében elsősorban Magyarország a célország), de ugyanannak a nyelvi zártságnak a tünete lehet a néhány szakterületen tapasztalható alacsony mértékű magyar-román tudományos és szakmai kommunikáció is.

Önálló (állami) magyar tudományegyetem – hogyan tovább?

A romániai magyar felsőoktatás állapotának elemzése során természetesen nem kerülhetjük meg az önálló állami magyar egyetem létének, lehetőségének a kérdését sem. Az 1989-es politikai rendszerváltás (vagy még messzebbre visszanyúlva, a Bolyai Egyetem 1959-es megszüntetése) óta a romániai magyar kisebbség állandó jogos – s mindezidáig sikerrel nem járó – igénye, követelése a romániai, állami finanszírozású, önálló magyar egyetem létrehozása. Az erdélyi magyar közösség eme jogáról, óhajáról természetesen sem most, sem pedig a jövőben nem szabad lemondani – már csak a román államnak a saját (kisebbségi) állampolgáraihoz fűződő közfeladatai okán sem. Az elmúlt 22 év, különösen pedig az elmúlt egy évtized magyar nyelvű felsőoktatáshoz kapcsolódó eseményei, történései kapcsán viszont joggal tehető fel a kérdés, hogy miként lenne célszerű a jelenlegi egyetemi viszonyok között az önálló állami magyar egyetem létrehozása és működtetése, hogy mit is értünk, mit is érthetünk ma a *Bolyai Egyetem* kifejezés alatt. Jelen tanulmány szerzőjének határozott meggyőződése, hogy az egykori kolozsvári magyar egyetem neve mára már kilépett konkrét *földrajzi* határai közül, kiemelkedett a valamikori épületegyüttes falainak és folyosóinak szűken értelmezett teréből – s napjainkra a Bolyai Egyetem az általában vett erdélyi, önálló, állami finanszírozású magyar felsőoktatás szimbólumává nőtte ki magát. A Bolyai Egyetem szimbólumába manapság gyakorlatilag minden beletartozik, ami az erdélyi magyar közösség megvalósulatlan igénye, követelése, óhaja saját

felsőfokú oktatása vonatkozásában. Amennyiben viszont ez így van, válaszra váró kérdést jelent az, hogy mely utakon, milyen stratégiák szerint tölthető-töltendő ki tartalommal ez a szimbólum, ráadásul oly módon, hogy az így megfogalmazódó jövőkép számoljon a hazai román és magyar felsőoktatás, valamint a romániai és a magyarországi politika realitásaival, s egyszerűsmind a kivitelezés pragmatikájával is. A magunk részéről – figyelembe véve az elmúlt bő két évtized szakmai-társadalmi nyilvánosságában körvonalázódó főbb toposzokat is – a teljes spektrumú, önálló, magyar nyelvű állami felsőoktatás céljának elérése vonatkozásában alapvetően három lehetőséget, három *jövőképet* tartunk elemzésre érdemesnek:

- az önálló, 1959-ben megszüntetett Bolyai Egyetem jogörökösét jelentő állami egyetem visszaállításának gondolatát;
- az önálló magánegyetemi hálózat (azaz a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem négy oktatási helyszíne által képviselt egyetemi rendszer) román állami finanszírozásának kérdését;
- végül pedig a jelenlegi romániai magyar nyelvű – állami és magán – egyetemi oktatás szereplői lazább-szorosabb szövetségének és közös érdeképviseletének lehetőségét (*konzorcium-elo*).³

„Bolyai” és „Babeş”

Ami a kolozsvári Bolyai Egyetemnek mint a jelenlegi Babeş-Bolyai Tudományegyetemből kiváló, a fennálló strukturális, személyi, hallgatói és vagyoni viszonyok kettéosztásából létrejövő önálló állami magyar egyetemnek a gondolatát illeti, úgy gondoljuk, hogy ennek ma négy ok miatt nincsen tulajdonképpeni realitása. Egyfelől az 1989-es változások pillanatától gyakorlatilag mindmáig hiányzik a román főhatalom részéről az a határozott és valós politikai akarat, mely egyáltalán lehetővé tehetné az egykori Bolyai Egyetem visszaállítását, az elkobzott és államosított javak, épületek, vagyontárgyak visszaszolgáltatását. Ez utóbbiak tekintetében – *egyetem-üggyel* együtt vagy attól függetlenül – az erdélyi magyar közösségnek továbbra is fenn kell tartani a jogorvoslat igényét és követelését. Az *osztódással* létrejövő önálló egyetem realitását tovább csökkenti az a tény is, hogy a BBTE magyar tagozatán belül, az oktatók körében hosszú ideje nincsen megfelelő konszenzus erre a kérdésre nézve: az egyetemből való kiválásnak, önállósulásnak, illetve a jelenlegi *status quo* fenntartásának egyaránt számos híve, elkötelezettje van, s az egyetértés eme hiánya kétségtelenül a *kiválás* politikai érvényesítésének a lehetőségét is gyengíti.⁴ Ugyanakkor pedig – főleg az egyetem román vezetése által megfogalmazott célkitűzések ismeretében – azt sem szabad elfelejtelnünk, hogy a magyar tagozat *kivonása* gyakorlatilag a BBTE Kelet-Közép-Eu-

rópa egyik legnagyobb multikulturális, mintaértékű felsőoktatási intézményévé válásának többször kinyilvánított stratégiai célját tenné súlytalanná, komolytalanná (a harmadik pillér, az úgynevezett német tagozat ugyanis gyakorlatilag nem létezik az egyetemen). Az így értelmezett önálló magyar egyetem realitása ellen szóló negyedik, egyben utolsó ok az erdélyi magyar felsőoktatási kontextus utóbbi tíz évben lezajlott lényeges megváltozása, a PKE és a Sapientia EMTE létrejötte, és egyre bővülő diáklétszámmal és szakpektrummal való működése.

Ilyen körülmények között természetes, hogy az elmúlt években fokozatosan értékelődött fel a magyar (magán)egyetemi hálózat jelentősége, s egyre határozottabban fogalmazható meg, hogy a Sapientia EMTE–PKE intézményrendszere töltheti be a jövőben az erdélyi magyar közösség irányítása alatt álló, önálló tudományegyetem szerepét. A két egyetem független jogi és gazdálkodási entitásként való megalapítása, úgy tűnik, sikerrel emelheti ki az erdélyi magyar felsőoktatás ügyét az irreális célkitűzések síkjából. Ez utóbbiak tekintetében érvként pusztán annyit fogunk itt megemlíteni, hogy a 2011-ben életbe lépett új romániai oktatási törvény nem tartalmazza az önálló magyar állami egyetem létrehozásának lehetőségét (multikulturális egyetemekről beszél, s legfeljebb magyar karokat engedélyez), s egy önálló intézményt csak alapítványi vagy egyházi alapításúként tesz lehetővé. Úgy véljük tehát, hogy a végleges akkreditációval rendelkező Partiumi Keresztény Egyetem, valamint a végleges akkreditáció előtt álló Sapientia EMTE léte, fejlesztése, támogatása döntő jelentőségű a magyar nemzetpolitika szempontjából, amelynek elsődleges feladata a több évtizedes román elnyomó nemzetpolitikai stratégia hatásának ellensúlyozása, a magyar régiók és a magyar népesség gazdasági és kulturális elmaradottságának enyhítése. Nem túl pozitív kicsengésű, de ma kétségtelenül valós állítás: a központi államhatalomtól és finanszírozástól független, a magyar történelmi egyházak védnöksége és felügyelete alatt álló, magyar tannyelvű, a magyar hagyományokat és identitást kiemelt értéként kezelő, autonóm vezetőtestületek (szénátus, *kuratórium*) irányításával működő magánegyetemi hálózat az egyedüli olyan felsőoktatási intézményrendszer Romániában, amely a szükséges feltételeket és garanciákat szavatolhatja nemzetpolitikai céljaink eléréséhez.

Az oktatási, nevelési, identitásformálói küldetés mellett a magánegyetemi hálózat több földrajzi helyszínen működő egyetemi karai más, döntő fontosságú stratégiai célokat is követnek:

- a Sapientia EMTE marosvásárhelyi kara a városban a 2000. év fordulójára megváltozott népességi arányok (kevésbé 50% fölötti román lakosság) ellensúlyozására is hivatott;
- a csíkszeredai kar alapítása a zömében magyarlakta térség oktatási, kulturális, gazdasági felzárkóztatását célozza;

- az egyetem kolozsvári központja, illetve itt működő kara a magyarság egyik hagyományos, az erdélyi magyarság kiemelt szellemi központjának számító város *fel nem adásának* a szimbóluma (is kíván lenni), ugyanakkor egy önálló magyar felsőoktatási intézmény jelenléte a városban a romániai nemzetpolitikai törekvések ellensúlyozása szempontjából is stratégiai jelentőségű.

A magánegyetemi hálózat Erdély négy városában – Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Csíkszereda (s ezáltal négy régiójában) – a magyar tudományos és kulturális élet jelentős központjává vált, tudományos és kulturális fórumoknak, ifjúsági rendezvényeknek stb. ad otthont.

A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Az alapítástól eltelt időszakban a magyar magánintézményi hálózat bizonyította élet- és versenyképességét. A szakok és főleg az intézmények akkreditációs önfelmérő jelentéseinek elkészítése során számbavételre kerültek az eltelt évek megvalósításai: jelentős tudományos eredmények (tudományos cikkek, könyvek, konferencia-részvétel, saját szervezésű rendezvények), minőségi oktatás, amelyet az akkreditált állami egyetemeken tett jó államvizsga-eredmények és magas elhelyezkedési mutatók is alátámasztanak. A Sapientia EMTE esetében a 2004/2005-ös tanévben végzett az első évfolyam. Az ideiglenes működés időszakában a végzetek (összesen 2476 hallgató) akkreditált állami egyetemeken (tíz intézményben) jelentkeztek államvizsgára és szereztek oklevelet. A sikeres államvizsgázók aránya egyetemi szinten 95%.

Az egyetem szakstruktúráját és szakjainak akkreditációs helyzetét a 2011/2012-es tanévben a 2. táblázat szemlélteti („A” betűvel jelöltük a véglegesen akkreditált szakokat). Látható, hogy a 2011/2012-es tanévben a Sapientia EMTE négy karának keretében működő huszonhét szak közül tizennégy akkreditált.

Az intézményi akkreditációs felmérést 2009 júniusában kérvényezte az egyetem. A felmérési eljárás lebonyolítása nyomán született pozitív szakvéleményezés eredményeként az ARACIS (a romániai minőségbiztosítási ügynökség) 2010. július 22-én döntött az intézményi akkreditáció jóváhagyásáról, majd a 2011. év folyamán sor került az egyetem létrehozásáról szóló kormányhatározat elfogadására, illetve Románia szenátusában való megszavazására. Jelenleg a kormányhatározat a kérdésben döntő testületet jelentő képviselőház napirendjén szerepel, s egészen friss fejlemény, hogy a képviselőház tanügyi szakbizottsága 2012. február 21-én megszavazta az előterjesztést.⁵

2. táblázat
A Sapientia EMTE szakstruktúrája a 2011/2012-es egyetemi évben

Kar, helyszín	Szak	Szakindítás éve	Hallgatói létszám
Csíkszeredai Karok (Gazdaság- és Humántudományok Kar, Műszaki és Társadalomtudományi Kar)	Agrár- és élelmiszeripari gazdaság (A)	2001	75
	Könyvelés és gazdálkodási informatika (A)	2001	93
	Román nyelv és irodalom – Angol nyelv és irodalom (A)	2001	70
	Általános közgazdaság (A)	2002	70
	Statisztika és gazdasági előrejelzések	2010	12
	Marketing	2010	46
	Világ- és összehasonlító irodalom – Angol nyelv és irodalom	2010	23
	Összesen GHK		389
	Szociológia (A)	2001	75
	Környezetmérnök (A)	2002	86
	Élelmiszeripari mérnök (A)	2002	118
	Kommunikáció és PR (A)	2003	126
	Ipari biotechnológia	2010	18
	Közélelmezési és agroturisztika mérnök-menedzser	2010	19
		Összesen MTK	
Műszaki és Humántudományok Kar – Marosvásárhely	Automatika és alkalmazott informatika (A)	2001	90
	Informatika (A)	2001	85
	Mechatronika (A)	2001	139
	Számítástechnika (A)	2001	117
	Kommunikáció és közkapcsolatok (A)	2002	93
	Kertészmérnök	2002	105
	Fordító-tolmács (teljes tandíjas képzés)	2008	115
	Távoklés	2009	39
	Számítógépes művelettervezés és gyártásvezetés	2009	24
	Egészségügyi szakpolitikák és szolgáltatások	2010	91
	Összesen MHK		898
Természettudományi és Művészeti Kar – Kolozsvár	Környezettudomány	2002	47
	Fotóművészet, filmművészet, média (A)	2003	88
	Nemzetközi kapcsolatok, európai tanulmányok	2005	52
	Jog	2010	43
	Összesen TMK		230
Összesen EMTE			1959

A 2012/2013-as egyetemi évre a Sapientia EMTE 1160 helyet hirdetett meg, ebből 479 tandíjmentes, 611 költség-hozzájárulásos, 70 teljes tandíjas. A 2012.

naptári évben továbbá egyetlen új szak indítását tervezi az egyetem, a marosvásárhelyi tájépitészeti szakot, amelynek ideiglenes működési engedélyét februárban kérvényezte az intézmény az országos minőségbiztosítási ügynökségtől. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a mesteri szakok indítása tekintetében szintén a 2012/2013-as tanév az előkészítő év, az intézmény cselekvési terve szerint ugyanis az év során elkészülnek az engedélyeztetéshez szükséges felmérések, illetve megtörténhet az akkreditációs iratcsomók előterjesztése is a romániai szakhatósághoz (ARACIS).

A címzetes oktatói testület 2012-ben számszerűleg és szakterületek szerinti eloszlás szempontjából nagyrészt megfelel az akkreditációs követelményeknek (186 főállású oktatóból 113 PhD címmel rendelkezik). Globálisan számítva az oktatók 67,5%-a főállású, ezek közül 24% rendelkezik professzori vagy docensi címmel. Az adminisztratív személyzet létszáma 148. Az oktatók kutatási eredményei, cikkei egyre nagyobb számban jelennek meg a jelentős nemzetközi adatbázisokban is jegyzett szakmai folyóiratokban (526 cikk, amelyből 247 ISI), és számos rangos szakmai rendezvény szervezője vagy társszervezője az egyetem. Létrejötték a kari vagy tanszéki szintű kutatóközpontok, és az egyetem elnyerte a kutatási tevékenység elismeréséről szóló hivatalos minősítést a Román Oktatási Minisztérium kutatási szakhatósága részéről.

Az önálló magyar állami egyetem és a magánegyetemi hálózat

A Sapientia EMTE, illetve a PKE funkciója, szerepe erősödésének, felértékelődésének kontextusában fogalmazódik meg az önálló magyar állami egyetem megvalósításának egy másik alternatívája is. A Partiumi Keresztény Egyetem már elnyert, illetve a Sapientia EMTE most bekövetkezett akkreditációjával ugyanis formálisan teljesült a román állami finanszírozás törvény által szabályozott igényelhetőségének feltétele (a román állam finanszírozhat a területén, a nemzeti oktatási rendszer keretében működő magánegyetemet). Ez európai léptékben nem lenne precedens nélküli helyzet, hisz a magánintézményi státustól az állami felé haladó európai intézményi modellt jelent a turkui egyetem (mely hat évtized *magánstátusz* után vált, 1981-ben, állami intézménnyé), de kevert finanszírozási formában működik a bolzanói egyetem is (ez esetben az 1997-es intézményalapító törvény egy olyan nem állami egyetem létrehozását mondta ki, melynek esetében az állam hozzájárul az oktatás és a kutatás költségeihez). A jelenleg jórészt magyarországi költségvetési forrásból működő magánegyetemi hálózatnak a román állami finanszírozás iránti igényét oktatási közzeladatok átvállalásának okán kétségtelenül meg kell fogalmaznia, de a követelés indirekt, s ténylegesen problematikus eredménye lehet a romániai magánegyetemek közötti *diszkriminatív* bánásmód megjelenése:

mely indok alapján támogatja a román állam a területén működő magyar magánegyetemi hálózatot, a többi hazai magánintézményt viszont nem? Ebben a kontextusban a hazai állami támogatás elnyerésének megvalósíthatósága, realitása csak annyiban lehetséges, ha a Sapientia-PKE rendszert a román állam, a romániai magyar kisebbség teljes körű anyanyelvű felsőoktatásához hozzájáruló, közfeladatokat ellátó intézményekként valamiféle *kiemelt* státusszal ruházza fel. Egy ilyen megoldásnak azonban meglehetősen hiányosak és homályosak a törvényes-normatív feltételei, mint ahogyan az is igaz, hogy jelen pillanatban a román politikai elit elég határozottan elzárkózik a magyar magánegyetemi hálózat bármilyen típusú támogatásának lehetősége elől. Az önálló, állami finanszírozású magyar egyetem létrehozása e forgatókönyvnek kivitelezhetőségét tovább nehezíti az a kérdés is, hogy ez esetben miként viszonyulnak majd egymáshoz a jelenlegi állami magyar egyetemi tagozatok, illetve a szintén román állami finanszírozásban (is) részesülő magánegyetemi hálózat által felvállalt közfeladatok? Másfelől közelítve a kérdéshez: milyen algoritmus szerint, milyen intézményi megosztásban finanszírozza majd a román költségvetés a kisebbségi adófizetőkkel szembeni *egyszeri* kötelezett-ségeként is felfogható, teljes szakképzési spektrumot?

Erdélyi felsőoktatási konzorcium – Bolyai Egyetem?

Az önálló magyar nyelvű tudományegyetem harmadik alternatívájaként megfogalmazható ugyanakkor egy köztes, kevert, ám a fentiekhez képest talán könnyebben és gyorsabban kivitelezhető megoldás is. Egyszerű kifejezéssel élve kérdésünk, javaslatunk úgy hangzik, hogy vajon nem lenne-célszerű a romániai önálló magyar egyetemet (vagyis mindazt, amit a *Bolyai Egyetem* szimbóluma alatt értünk) a ma létező felsőoktatási intézményeinkből, hálózatszerűen *összerakni*? Egy lazább-szorosabb szövetségen alapuló konzorcium típusú együttműködésre gondolunk, melynek legfontosabb szereplői az 1. táblázatban is feltüntetett, magyar nyelvű oktatást folytató intézményeink: BBTE magyar tagozata, Sapientia EMTE, PKE, Művészeti Egyetem magyar tagozata, MOGYE magyar tagozata, PTI. Egy ilyen összefogás, egy ilyen hálózat gyakorlatilag földrajzilag (Nagyváradtól Csíkszeredáig), illetve diszciplinárisan is kiadja a (majdnem) teljes képzési spektrummal rendelkező erdélyi tudományegyetemet, vagyis azt, amit ma a *Bolyai Egyetem* követelése, szimbóluma jelent számunkra. A közel teljes magyar nyelvű szakkínálat és az átfogó területi, földrajzi kiterjedés mellett az így értelmezett egyetemi szövetség kétségtelen előnye lehetne a ma létező egyetemeink közötti stratégiai egyeztetés kényszere, a magyar nyelvű felsőoktatás specifikus gondjainak jóval erősebb érdekképviselete, *lobbierreje*, s nem utolsósorban a román állami finanszírozás együttes kérelmezésének lehetősége a magyar anyanyelvű fel-

sőoktatást biztosító (azaz közfeladatokat ellátó) intézményrendszer számára. Fontosnak tartjuk azt is kiemelni, hogy egy ilyen együttműködés (szövetség) talán segíthet az amúgy egymástól jelenleg független, kimondottan vagy épenséggel kimondatlanul érvényesülő intézményi stratégiák egymáshoz igazításában, egy relatíve egységes erdélyi magyar felsőoktatási jövőkép megfogalmazásában – s mindezt ráadásul úgy tenné, hogy a konzorciális működés keretei között megmaradhatna az egyes intézmények önállósága.

Persze ennek a megoldásnak is megvannak a maga kérdőjelei és kivitelezési nehézségei. Így például a jelenlegi állami egyetemek keretében működő magyar tagozatoknak kétségtelenül nagyobb önállósággal és függetlenséggel kell rendelkezniük, vagyis olyan mértékű működési és döntéshozatali autonómiával, melynek alapján *szereződő félként* is be tudnak lépni egy Erdély-szintű magyar felsőoktatási szövetségbe. Ugyanakkor pedig az egyetemi konzorciumba belépő intézmények akadémiai közösségének és vezetőinek ténylegesen is fel kell vállalniuk egy ilyen típusú magyar felsőoktatási jövőképnek az értelmét és megvalósítását – adott esetben éppen a szövetséget alkotó egyetemek szűken értelmezett intézményi érdekeinek és stratégiáinak a közös érdek javára történő feladása árán. Ha e tekintetben viszont nem születnek ésszerű, a hazai magyar felsőoktatás jövőjének valóban alárendelt egyezségek, konszenzusok, szövetségek, s amennyiben egyetemeink továbbra is hajlamosak lesznek az erdélyi magyar kisebbség oktatási, képzési igényeit, s az ezekből származtatott stratégiai célokat külön-külön, s ráadásul kizárólagosan felvállalni – nos, ez esetben félok, hogy „a fürdővízzel együtt kiömlik majd a gyerek is”, s hogy az erdélyi magyar felsőoktatás sokféle jövőképre irányuló viták közepette végül éppen a lényeg fog elmaradni.

Jegyzetek

¹ A kimutatáshoz szükséges adatszolgáltatásra 2011 áprilisában került sor, a felsőoktatási intézmények közvetlen lekérdezésével. A szerző ezúton is köszönetet kíván mondani a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata, a marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, a Partiumi Keresztény Egyetem vezetői (Magyari Tivadar rektorhelyettes, Gáspárik Attila és János-Szatmári Szabolcs rektor urak), illetve az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar tagozata, a Protestáns Teológiai Intézet és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem főtítkárságai készséges együttműködéséért.

² Vö. *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai*, Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2010.

³ A romániai magyar felsőoktatás stratégiájára, jövőképre vonatkozó diskurzusokban az elmúlt időszakban két olyan elképzelés is megfogalmazódott, melyeket – elsősorban célszerűségük és pragmatikus vetületeik miatt – a magunk részéről igen kevésbé tartunk reálisaknak. Az egyik az újabb, a már meglévők mellett létrehozandó önálló

egyetem gondolata, melynek értelme alaposan megkérdőjelezhető pusztán a Romániában érvényben lévő, igen hosszadalmas – legalább tíz esztendő felölölő – felsőoktatási akkreditációs procedúra ismeretében. A másik elképzelés a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében működő magyar tagozatot helyezné át a Sapientia-PKE hálózatba, mely esetben viszont erős kockázati tényezőt jelenthetne a jelenleg román állami támogatással működő magyar nyelvű képzések hallgatói normatívájának az elvesztése.

⁴ E tanulmány szerzője fontosnak tartja megjegyezni, hogy diagnózisát nem „külső szemlélőként”, hanem a magyar tagozat jövőbeni státuszára vonatkozó viták egyik résztvevőjeként, az 1996–2006 közötti periódusban pedig a BBTE főállású oktatójaként szerzett tapasztalatok alapján fogalmazta meg.

⁵ A kézirat lezárását követő további igen pozitív, döntő fejlemény, hogy Románia képviselőháza 2012. február 28-i plenáris ülésén megszavazta a Sapientia EMTE létrehozásáról, illetve a nemzeti oktatási rendszer szerves részét képező, akkreditált intézményként való működéséről szóló törvényt.